

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

УДК 378.147

Тетяна Сніца, старший викладач кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті представлено результати дослідження, пов'язаного з формуванням полікультурної компетентності у курсантів-прикордонників. По завершенню констатувального етапу було виявлено ставлення курсантів до навчальних дисциплін гуманітарного циклу як засобу формування полікультурної компетентності, визначено рівень сформованості полікультурної компетентності у випускників академії; обґрунтовано необхідність удосконалення роботи вищого навчального закладу щодо формування полікультурної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: полікультурна компетентність, рівень сформованості, дослідження, констатувальний етап, удосконалення, майбутні офіцери-прикордонники.

Табл. 1. Літ. 5.

Татьяна Сница, старший преподаватель кафедры перевода
Национальной академии Государственной пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого, г. Хмельницкий

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ СФОРМИРОВАНOSTI ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ

В статье представлены результаты исследования, связанного с формированием поликультурной компетентности у курсантов-пограничников. По завершению констатирующего этапа было выявлено отношение курсантов к учебным дисциплинам гуманитарного цикла как средству формирования поликультурной компетентности; определен уровень сформированности поликультурной компетентности у выпускников академии, обоснована необходимость совершенствования работы высшего учебного заведения по формированию поликультурной компетентности у будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, уровень сформированности, исследование, констатирующий этап, совершенствование, будущие офицеры-пограничники.

Tetyana Snytsa, Senior Lecturer of the Translation Department
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi

THE ANALYSIS OF THE STATE OF FORMATION OF MULTICULTURAL COMPETENCE OF THE FUTURE BORDER GUARDS

The article presents the results of the analysis of formation of multicultural competence of future border guards. The results of the ascertaining stage of the study show the cadets' attitude to academic subjects (Humanities) as a means of forming of multicultural competence. The level of formation of multicultural competence of the Academy graduates was defined and the need to improve the work of the higher educational institution in order to form the multicultural competence of future border guard officers was confirmed.

Keywords: polycultural competence, a level of formation, study, an ascertaining stage, an improvement, future border guard officers.

Постановка проблеми. Навчання у вищому навчальному закладі – це не лише оволодіння майбутньою професією, а й формування та розвиток особистісних морально-вольових якостей молодшої людини. Глобалізація, стрімкий розвиток науки і техніки, політичні процеси, розширення міжнародних зв'язків вимагають особливої підготовки сучасних фахівців будь-якої сфери

діяльності. Зростає значення світоглядної зрілості фахівця, його можливості сприймати зміни у навколишньому середовищі та професії, виявляти здатність до самовдосконалення, вибудовувати взаємини з іншими людьми [5]. Сьогодні це вимога до кожного випускника ВНЗ, у тому числі – до майбутнього охоронця державного кордону.

На різних етапах формування професійної направленості особистості майбутнього офіцера-

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

прикордонника важливо закріпити набуті курсантами за час навчання в академії ДПС України знання у сфері різних культур, їхні уміння, навички та здатність здійснювати конструктивну взаємодію з представниками різних культурних груп.

Для виявлення основних шляхів та умов формування полікультурної компетентності у курсантів-прикордонників необхідно проаналізувати стан цього процесу у традиційній педагогічній системі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

З огляду на вищезазначене, **метою статті є** представлення результатів аналізу існуючого стану сформованості полікультурної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника – це особистісно-професійна якість, яка формується через засвоєння як власної так і інших культур, характеризується здатністю та бажанням спілкуватися з представниками інших культур, розуміти та сприймати їхню специфічну систему цінностей та світосприйняття; реалізується у процесі виконання професійних обов'язків у ситуаціях культурних перетинань, що сприяє розвитку особистості завдяки усьому новому та позитивному, що існує в інших культурах [4, 123].

Для того, щоб визначити умови та засоби формування полікультурної компетентності у курсантів під час навчання у Національній академії ДПСУ, необхідно, перш за все, визначити існуючий стан сформованості цієї компетентності. З цією метою діагностика проводилася шляхом аналізу змісту документів вищого навчального закладу; спостереження та аналізу навчальних занять (теоретичних і практичних); анкетування курсантів, командирів підрозділів та викладачів.

Педагогічний експеримент передбачає, зазвичай, два етапи – констатувальний та формувальний. Метою констатувального експерименту є встановлення початкового рівня сформованості полікультурної компетентності курсантів, їхнього ставлення до застосування полікультурних знань, умінь та навичок у подальшій службовій діяльності.

На констатувальному етапі передбачалося:

- вивчити стан сформованості полікультурної компетентності випускників-прикордонників;
- провести анкетування курсантів з метою виявлення їхнього розуміння поняття “полікультурна компетентність”;
- виявити ставлення курсантів до полікультурної компетентності;

- апробувати критерії сформованості полікультурної компетентності у офіцерів-прикордонників.

Анкетні опитування та різноманітні комплексні завдання допомогли визначити рівень сформованості полікультурної компетентності у курсантів. У процесі констатувального етапу педагогічного експерименту ми вели спостереження за ставленням курсантів до навчальної діяльності в цілому та до позааудиторної роботи. Нами також було передбачено виявити ставлення курсантів до предметів гуманітарного циклу та рівень сформованості полікультурної компетентності у випускників-прикордонників і курсантів першого курсу різних спеціальностей.

Для виявлення рівня усвідомлення випускниками необхідності ефективної міжкультурної взаємодії їм було запропоновано дати визначення поняття “полікультурна компетентність”. Аналіз отриманих даних дозволив виділити “повні”, “частково повні” та “неповні” відповіді. “Повними” ми вважали такі відповіді, у яких полікультурну компетентність випускники розглядали як знання культурного різнобарв'я та усвідомлення себе його частиною, знання як власної так і інших культур, бажання спілкуватися з представниками інших культур, розуміння та сприйняття культур як специфічних систем цінностей та світосприйняття. Необхідно зазначити, що таких відповідей було небагато. “Частково повними” ми вважали відповіді, у яких випускники зазначали не всі характеристики полікультурної компетентності. Короткі відповіді кваліфікувалися як “неповні”, їх ми одержали від більшості випускників-прикордонників.

Аналіз відповідей випускників дозволив зробити висновок, що курсанти мають лише загальне уявлення про полікультурну компетентність. При тлумаченні цього поняття вони використовували знання з гуманітарних дисциплін, але більшість їхніх відповідей свідчила про відсутність системних уявлень про полікультурну компетентність як інтегральну якість особистості.

Для уточнення розуміння уявлень випускників про полікультурну компетентність ми запропонували їм перелік ознак, які характеризують вищезгадане явище:

1. Знання культурних систем.
2. Повага до людей.
3. Вихованість.
4. Духовний досвід накопичений людством.
5. Цивілізаційний рівень.
6. Культурна комунікація.

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

7. Стандарти культурної поведінки.

8. Толерантність.

Із цього переліку випускники повинні були назвати ті ознаки, які дозволяють зробити висновок про те, що таке полікультурна компетентність. Аналіз відповідей показав, що полікультурну компетентність випускники пов'язують насамперед з такими якостями особистості, як вихованість та толерантність.

Отримані дані підтвердили висновок, зроблений після пілотажного дослідження, проведеного у 2012 році. Відповідаючи на запитання: "Якими якостями повинен володіти офіцер прикордонної служби?", курсанти назвали усі якості (інтелектуальні, професійні, моральні, вольові), окрім полікультурності. Очевидним було те, що курсанти наділяють образ офіцера-прикордонника конкретними особистісними якостями. Наприклад, курсанти першого курсу зазначили 35 особистісних якостей офіцера прикордонної служби, другого курсу – 20, третього – 24, четвертого – 28. Порівняння отриманих даних показує, що, якщо курсанти першого курсу складають значний перелік якостей, то до четвертого курсу цей перелік зменшується, при цьому зазначені якості інтегрально відображають образ "офіцера-прикордонника".

У подальшому ми намагалися визначити, які навчальні дисципліни найбільше сприяють формуванню полікультурної компетентності у курсантів. До предметів гуманітарного циклу близько 65 % курсантів висловили або позитивне або швидше позитивне, ніж негативне ставлення, а інші (близько 35 %) – або не могли їх оцінити, або оцінювали швидше негативно, ніж позитивно.

Аналіз отриманих даних показав, що найбільшого значення у формуванні полікультурної компетентності курсанти надають таким навчальним дисциплінам, як "Культурологія" та "Етика та естетика". На третьому та четвертому місці щодо важливості курсанти визначають дисципліни "Політологія" та "Філософія" відповідно. Варте уваги те, що дисципліну "Практичний курс основної іноземної мови" курсанти не трактують як головну при формуванні полікультурної компетентності, тим самим не пов'язують цю особистісно-професійну якість з формами її лінгвістичного вираження.

Окремої уваги заслуговує оцінка курсантами своєї самостійної роботи щодо формування полікультурної компетентності. Аналіз результатів опитування курсантів-прикордонників 1-го і 2-го курсів показує, що тільки 26 % з них вважають

необхідним і можливим самостійно займатися роботою з формування полікультурної компетентності. У свою чергу, на думку командирів підрозділів та викладачів відповідних кафедр, 24 % курсантів таку роботу проводять. З метою встановлення достовірності отриманих результатів та доведення адекватності самооцінки курсантів нами застосовано статистичний критерій рангової кореляції Спірмена [2; 3]. Цей критерій дозволив установити адекватність самооцінки на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок, що усталена система формування професійних та особистісних якостей не в повній мірі забезпечує підготовку високого рівня фахівців з охорони державного кордону. Це підтверджують результати аналізу думок викладачів, отриманих після їхнього анкетування. З 76 викладачів на запитання, чи відповідає сучасним вимогам якість підготовки фахівців, тільки 10 % відповіли позитивно. На основі цього можна стверджувати, що на сьогодні необхідно удосконалити систему формування полікультурної компетентності у курсантів під час навчання у НАДПСУ. Вивчення практики військово-професійної підготовки показує, що основними причинами, які знижують вплив занять з гуманітарних дисциплін на формування полікультурної компетентності у курсантів, є недостатня спрямованість цих дисциплін саме на формування цієї компетентності та низький рівень самостійної роботи курсантів в аспекті формування цієї особистісно-професійної якості.

Ще однією важливою складовою роботи з вивчення практики формування полікультурної компетентності у курсантів був аналіз навчальних програм з окремих гуманітарних дисциплін. Зокрема, ми проаналізували навчальні програми з дисциплін "Історія України", "Українознавство", "Сучасна українська література", "Практичний курс основної іноземної мови", "Друга іноземна мова", "Сучасна українська мова", "Мовознавство" (1-й курс); "Українська мова за професійним спрямуванням", "Філософія", "Логіка", "Практичний курс основної іноземної мови", "Друга іноземна мова", "Етика та естетика" (2-й курс), "Політологія", "Соціологія", "Практичний курс основної іноземної мови", "Друга іноземна мова", "Лексикологія", "Історія основної іноземної мови", "Лінгвоукраїнознавство" (3-й курс), "Педагогіка", "Психологія", "Методика роботи з персоналом", "Культурологія", "Економічна теорія", "Практичний курс основної іноземної мови", "Друга іноземна мова" (4-й курс).

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Ретельний аналіз робочих навчальних програм вищеподаних навчальних дисциплін показав, що процес вивчення дисциплін гуманітарного циклу орієнтований на цілеспрямовану професійну та гуманітарну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників. Однак зміст цих програм не передбачає аналітичної роботи над розкриттям таких понять як “мультикультуралізм” та “полікультурна компетентність”, що свідчить про необхідність роботи у цьому напрямку. Так, наприклад, у програмі з навчальної дисципліни “Культурологія”, при розгляді питань про особливості сучасних культурних систем, не розглядається сучасна ситуація у Європі у світлі такого явища як мультикультуралізм.

Використавши бесіду (з викладачами) як метод дослідження, ми з'ясували, що більшість курсантів досить серйозно готуються до професійної діяльності, вивчають особливості охорони державного кордону, організацію та здійснення прикордонного контролю, цікавляться подіями, що відбуваються у різних регіонах України й світу, намагаються їх оцінити.

Оцінка рівня сформованості полікультурної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає врахування самооцінки курсантами цієї якості. Під час експерименту ми використовували метод анкетування. На запитання анкети відповідали 127 курсантів 4-го курсу факультетів правознавства та правоохоронної діяльності, іноземних мов, охорони та захисту Державного кордону та інженерно-технічного факультету. Слід зазначити, що в результаті порівняння оцінок рівня сформованості полікультурної компетентності, виставлених експертами, з відповідними оцінками самих курсантів, можна зробити висновок про адекватність курсантських оцінок. Цей висновок підтвердили також результати застосування критерію рангової кореляції Спірмена на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$ [2; 3].

Цей етап дослідження передбачав кількісний опис та інтерпретацію психологічних та педагогічних об'єктів, перевірку характеру статистичного розподілу курсантів за рівнями сформованості полікультурної компетентності та подачу змістовної інтерпретації результатів виміру [1; 3].

Після систематизації та узагальнення результатів визначення сформованості полікультурної компетентності у курсантів, котрі брали участь у констатувальному експерименті, ми отримали результати, представлені в табл. 1.

З представленої таблиці видно, що:

1) у курсантів навчальної групи № 1 помітна незначна позитивна тенденція щодо підвищення рівнів сформованості полікультурної

компетентності порівняно з курсантами навчальної групи № 2, але, на жаль, ця тенденція щодо підвищення рівня необхідної ознаки є досить незначною;

2) серед учасників констатувального експерименту переважають курсанти з середнім і низьким рівнями сформованості полікультурної компетентності.

На підставі вищеподаних результатів анкетування можна констатувати, що традиційні форми навчання і виховання є недостатніми для формування та розвитку полікультурної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Згідно з отриманими результатами розрахунків, більшість випускників мають середній і низький рівні розвитку такої особистісно-професійної якості, як полікультурна компетентність, що свідчить про недостатню її сформованість. Отже, питання розробки комплексу педагогічних заходів щодо підвищення рівня сформованості полікультурної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників є наразі актуальним.

Висновок. Результати дослідження доводять, що рівень обізнаності курсантів із поняттям “полікультурна компетентність офіцера-прикордонника” є досить низьким; більшість курсантів мають середній та низький рівні сформованості полікультурної компетентності; найбільшого значення у формуванні полікультурної компетентності курсанти надають таким дисциплінам, як “Культурологія” та “Етика та естетика”. Усе це свідчить про необхідність створення в освітньому процесі Національної академії Державної прикордонної служби України відповідних умов для формування у курсантів полікультурної компетентності – невід'ємної інтегральної якості сучасної людини.

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – К.: АПН України, 1995. – 45 с.

2. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных [Текст] / А.Д. Наследов. – СПб.: Речь, 2012. – 392 с.

3. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2002. – 350 с.

4. Сніца Т.Є. Модель формування полікультурної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника / Сніца Т.Є. // Науковий огляд: Науковий журнал. – Київ. – 2016. – №3(24). – С. 123.

5. Степанов Є.П. Проблема формування культури міжетнічних відносин у сучасній педагогічній науці / Є. Степанов // Освіта Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 13.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2016